

НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ
АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

ЗВІТ

*Комітету з питань безоплатної правової допомоги,
що діє в складі НААУ, з актуальних питань
функціонування системи безоплатної
правової допомоги в Україні*

2022

ЗМІСТ

Список умовних скорочень.....	3
ВСТУП.....	4
Розділ I	
Загальні відомості про стан функціонування системи БПД в Україні.....	8
Розділ II	
Окремі аспекти взаємодії Комітету з питань БПД при НААУ з Координаційним центром та Мін юстом. Питання функціонування системи БПД, віднесені Координаційним центром з надання правової допомоги до переліку питань, що підлягають обговоренню з НААУ... 18	18
Розділ III	
Узагальнення проблемних питань функціонування системи БПД в Україні та пропозиції Комітету з питань БПД при НААУ	22
Список використаних джерел.....	28

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ:

БПД – безоплатна правова допомога;

БВПД – безоплатна вторинна правова допомога;

КЦ – Координаційний центр з надання безоплатної правової допомоги;

Комітет – Комітет з питань безоплатної правової допомоги при Національній асоціації адвокатів України;

НААУ – Національна асоціація адвокатів України;

Мін'юст – Міністерство юстиції України;

КМУ – Кабінет Міністрів України;

Закон – Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»;

Комісія з якості – комісія з оцінки якості, повноти та своєчасності надання безоплатної правової допомоги;

КДКА – кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури;

РЦ – регіональний центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги;

МЦ – місцевий центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Системний моніторинг законодавства України, що регулює правовідносини у сфері надання БПД, і поточний стан функціонування системи БПД в Україні визначили для Комітету з питань БПД при НААУ гіпотезу щодо існування істотних і концептуальних проблем з реалізації безоплатної вторинної правової допомоги в Україні.

Для перевірки цієї гіпотези Комітетом було здійснено низку заходів, які включали поглиблене вивчення окремих аспектів функціонування системи БПД, обговорення їх на засіданнях Комітету під час робочих зустрічей із заступницею міністра юстиції Валерією Коломієць, представниками Координаційного центру з надання правової допомоги тощо. Для надання оцінки окремим питанням надання БПД в Україні були залучені інші комітети НААУ.

За результатами фахових напрацювань, проведених обговорень та іншої предметної роботи Комітетом було сформовано цей Звіт, який ґрунтується на такому.

Безоплатна правова допомога є видом державної гарантії, спрямованої на забезпечення визначеним на законодавчому рівні категоріям громадян гарантованого ст. 24 Конституції України принципу рівності прав і свобод перед законом.¹

Така допомога має відповідати Міжнародним стандартам, заявленим у Загальній декларації прав людини, прийнятій 1948 року Генеральною Асамблеєю ООН, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та в інших численних міжнародних актах.²

Згідно зі ст. 59 Конституції України кожен має право на професійну правничу допомогу, незалежно від того, чи надається вона безоплатно або за договором з клієнтом на платній основі.

Відповідно до ст. 131-2 Конституції України для надання професійної правничої допомоги в Україні діє виключно адвокатура, незалежність якої гарантується державою. Засади діяльності адвокатури визначаються Законом «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».³

У багатьох положеннях вказаного Закону акцентується увага саме на принципі незалежності адвокатури в цілому та кожного адвоката окремо. Це п. 2.2 ст. 1 Закону, у якому визначено, що адвокатська діяльність – незалежна професійна діяльність адвоката, ст. 4 Закону (адвокатська діяльність здійснюється на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності), ст. 5 Закону (адвокатура є незалежною від органів державної влади, місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб) тощо.

Держава ж зобов'язана створити належні умови для діяльності адвокатури та забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності.

З метою забезпечення незалежності адвокатів, які надають БПД, у ст. 25 Закону визначено, що оцінка якості, повноти та своєчасності надання адвокатами правової допомоги здійснюється виключно комісіями, утвореними для цієї мети радами адвокатів регіонів.

Кваліфікація адвоката забезпечується чинним порядком отримання доступу до професії та прийняттям ним присяги Отже, будь-яка оцінка або моніторинг якості надання адвокатом БПД будь-яким іншим органом, окрім вказаних комісій, забороняється Законом.

З аналізу наведених положень законодавства є очевидним, що у системі БПД мають взаємодіяти два самостійні, незалежні один від одного суб'єкти (центри та адвокати), кожен з яких має різні за змістом права та обов'язки.

¹ Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

² Загальна декларація прав людини: Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

³ Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5.07.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5076-17>

Перші – мають забезпечувати виключно прозору та справедливу загальну організацію діяльності системи БПД (розгляд звернень про надання БПД, у разі їх задоволення – видання доручень адвокатам, забезпечення оплати послуг адвоката на умовах договору та у межах чинного законодавства). Адвокати мають забезпечити надання якісної професійної правничої допомоги, яка не повинна бути гіршою від якості такої допомоги, яка надається на умовах договору, за яким послуги оплачуються клієнтом.

З урахуванням принципу рівності сторін у відносинах та різного кола питань, які мають вирішуватися кожним із цих самостійних суб'єктів, є очевидним, що НААУ в обов'язковому порядку має долучатися до розробки всіх законопроектів і підзаконних нормативних актів у сфері надання БПД, спільної реалізації прийнятих положень, аналізу стану функціонування системи та прийняття заходів на її удосконалення, що відповідатиме зобов'язанням України за міжнародним законодавством.

У преамбулі Основних положень про роль адвокатів, прийнятих VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 року, наголошується, що професійні асоціації адвокатів відіграють важливу роль у підтриманні професійних стандартів та етичних норм, захищають своїх членів від переслідувань та необґрунтованих обмежень і посягань, кооперуються з урядом та іншими інститутами для досягнення цілей правосуддя і суспільного інтересу.⁴

У п. 4 Основних положень зазначено, що особлива увага має приділятися бідним та іншим незаможним людям, які самі неспроможні відстоювати свої права, тобто громадянам, які мають право на отримання БПД.

Згідно з пп. 16, 25 Основних положень уряди мають забезпечити адвокатам можливість здійснювати їхні обов'язки без перешкод, завдання турбот і недоречного втручання.

Професійні асоціації мають кооперуватися з урядами для забезпечення права кожного на рівний та ефективний доступ до правової допомоги, з тим, щоб адвокати були здатні за відсутності недоречного стороннього втручання діяти згідно із законом та визнаними професійними стандартами й етичними правилами.

Такі вимоги міжнародного законодавства щодо кооперації спільних дій у системі БПД між НААУ та державними органами з вини останніх до цього часу не виконані. Саме такі порушення і перебувають у прямому причинно-наслідковому зв'язку з виникненням всіх функціональних та концептуальних проблем, які існують у сучасній системі БПД.

Крім того, об'єктивна криза у взаємодії, незважаючи на підписаний у 2018 році меморандум між НААУ та Координаційним центром, в останні роки поглибилась.

Спостерігається очевидне збільшення зневаги до адвокатів, яких Мін'юст та Координаційний центр системно намагаються поставити під повний контроль та у повну залежність. Адвокати, що не бажають поступитися своєю незалежністю, втрачають можливість працювати в цій системі.

На жаль, прийняття Закону України «Про безоплатну правову допомогу» (02.06.2011)⁵ передувало прийняттю Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (05.07.2012), внаслідок чого перший закон нормативно не забезпечив участь органів адвокатського самоврядування у вирішенні питань, пов'язаних з наданням БПД.

Разом з тим до 2018 року ще існувала певна взаємодія між НААУ, Мін'юстом та КЦ з питань розробки деяких нормативних актів, створювалися робочі групи, на засіданнях Комітету за участю представників цих органів розглядалися скарги, які надходили на адресу НААУ, приймалися рішення, спрямовані на усунення недоліків, тощо.

⁴ Основні положення про роль адвокатів, прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835#Text

⁵ Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2.06.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>

Після 2018 року така взаємодія повністю припинилася, адвокатура в особі органів адвокатського самоврядування, НААУ та її утворень системно ігнорується Мін'юстом та КЦ з метою усунення від прийняття участі в будь-яких сегментах нормотворчої, управлінської, організаційної тощо діяльності та з метою незаконного перебирання на себе частини функцій управління адвокатами (адміністрування реєстрів адвокатів у системі БПД, оцінки якості надання адвокатами БПД, управління професійною діяльністю адвокатів тощо). На жаль, окремі позиції, що відповідають окресленій меті, без попереднього обговорення та врахування позиції НААУ вже прийняті та здобули нормативного закріплення.

Після 2018 року така взаємодія повністю припинилася, адвокатура в особі органів адвокатського самоврядування, НААУ та її утворень системно ігнорується Мін'юстом та КЦ з метою усунення від участі в будь-яких сегментах нормотворчої, управлінської, організаційної тощо діяльності та з метою незаконного перебирання на себе частини функцій управління адвокатами (адміністрування реєстрів адвокатів у системі БПД, оцінки якості надання адвокатами БПД, управління професійною діяльністю адвокатів тощо). На жаль, окремі позиції, що відповідають окресленій меті, без попереднього обговорення та врахування позиції НААУ вже прийняті та здобули нормативного закріплення.

Позитивним є той факт, що більшість негативних змін до самого Закону «Про безоплатну правову допомогу» не прийняті через принципову позицію НААУ. Мін'юсту не вдалося забезпечити внесення до зазначеного закону бажаних змін, зокрема, щодо надання центрам за надання БПД права здійснювати моніторинг якості наданих адвокатами в системі БПД послуг.

Неодноразові звернення до Мін'юсту щодо залучення НААУ до розробки законопроектів та підзаконних нормативних актів у сфері надання БПД не знайшли відповіді.

При цьому нормотворча діяльність без залучення конституційного суб'єкта, що представляє адвокатуру та об'єднує інтереси всіх адвокатів України, істотно порушує принципи, викладені у ст.ст. 24, 59, 92, 131-2 Конституції України.

Не маючи успіху у Верховній Раді України, Мін'юст продовжив діяльність, спрямовану на ігнорування принципу незалежності адвокатів і встановлення контролю над їх діяльністю через Кабінет Міністрів України та підзаконні акти, що ним приймаються.

02.09.2022 Кабінетом Міністрів України без вивчення та врахування позиції НААУ прийнято постанову №990 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо деяких питань забезпечення надання послуг з медіації системою безоплатної правової допомоги».⁶

Цією постановою Мін'юсту доручено затвердити Порядок ведення ще одного Реєстру – медіаторів із числа адвокатів, встановити механізм їх відбору (у межах реалізації проекту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення»), Координаційному центру доручено затвердити правила проведення медіації та забезпечити проведення моніторингу якості надання медіаторами (із числа адвокатів) послуг з медіації, що суперечить законодавству.

Внаслідок прийнятих вказаними суб'єктами підзаконних актів без участі представників НААУ проводяться конкурси адвокатів для надання послуг у системі БПД; керівники центрів з надання БПД на власний розсуд розподіляють доручення, порушуючи права окремих адвокатів, які мають незалежну принципову позицію, отримуючи можливість з надуманих підстав відстороняти їх від роботи в системі БПД. Такі факти неодноразово підтверджувались у результаті перевірок Комітетом скарг адвокатів та рішеннями судів. Але через наявний на цей час порядок керівники центрів з надання БПД навіть після встановлення таких фактів мають можливість не укладати з адвокатами такі договори.

⁶ Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо деяких питань забезпечення надання послуг з медіації системою безоплатної правової допомоги: Постанова КМУ від 2 вересня 2022 р. №990. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990-2022-%D0%BF#Text>

Треба констатувати, що наразі НААУ не має жодних дієвих важелів для захисту таких адвокатів, усунення вказаних недоліків та їх попередження.

Система БПД має бути прозорою, об'єктивною та справедливою, що неможливо без плідної співпраці між державними органами та НААУ, яка представляє адвокатуру у відносинах з органами державної влади в законодавчій сфері та в процесі діяльності суб'єктів системи.

Нині такі незаконні цілі щодо усунення НААУ від участі в прийнятті рішень у системі БПД переслідує і внесений законопроект №7473-1 від 02.07.2022, який передбачає зміни до Закону «Про безоплатну правову допомогу».

⁷

НААУ вже внесені зауваження до цього законопроекту та запропоновані свої зміни до Закону України «Про безоплатну правову допомогу», які сприятимуть позитивним змінам у системі і відповідатимуть міжнародним стандартам.

У зауваженнях наголошується на необхідності законодавчого закріплення положення про співпрацю Кабінету Міністрів України, Мін'юсту та НААУ у питаннях розроблення та внесення змін до законодавства, що сприятиме усуненню корупційної складової у роботі системи надалі. Наголошується також і на тому, що в обов'язковому порядку треба залишити положення чинного закону, відповідно до якого під час призначення адвоката враховуються його спеціалізація, досвід роботи, навантаження, складність справ, у яких він бере участь. Виключення цього застереження за пропозицією авторів законопроекту сприятиме зміцненню наявних корупційних ризиків при розподілі справ і погіршенню якості наданої правничої допомоги, оскільки скасовуються будь-які критерії розподілу справ у системі БПД.

Запропоновані НААУ зміни до законопроекту знайшли підтримку у відповідному Комітеті Верховної Ради України. Але є прогнозованим супротив цим змінам з боку Мін'юсту, а запропоновані останнім підходи будуть втілюватися в життя через Кабінет Міністрів України та відомчі акти, як уже має місце.

Зазначені вибіркові факти наведені ілюстративно, однак є частиною системних явищ у функціонуванні та розвитку системи БПД України, які дозволяють стверджувати про сформовані та укріплені тенденції усунення адвокатури від всіх складових процесів регулювання та адміністрування системи БПД, розширення та зміцнення механізмів впливу на адвокатуру та адвокатів, деструктивного впливу на інституційні спроможності адвокатури та НААУ.

У зв'язку з наведеним сформовано цей звіт, який є узагальненим результатом аналізу різного роду та масштабу проблем у функціонуванні системі БПД, а також напрацювань Комітету щодо шляхів подолання таких проблем.

⁷ Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення доступу до безоплатної правничої допомоги №7473-д від 09.08.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40197>

РОЗДІЛ I. Загальні відомості про поточний стан функціонування системи БПД в Україні

Сучасний стан системи БПД може бути описаний за такими характеристиками.

1.1. Суб'єкти відносин з надання БПД

Суб'єктний склад відносин з надання БПД є щонайменше тристороннім: адвокат – держава – отримувач БПД.

Кількість залучених адвокатів, з них – кількість адвокатів, що пройшли конкурс, і кількість адвокатів, що уклали договори. Зі звіту КЦ за 2021 рік вбачається, що до реєстру включено 8 156 адвокатів, уклали договори – 3 989 адвокатів.⁸

Ця кількість адвокатів в абсолютних цифрах не є значною.

Разом з тим якісна характеристика адвокатів, залучених до надання БПД, свідчить про таке. Адвокати, що уклали договори на надання БПД, – це реально адвокати-практики, які належать до активної частини адвокатської спільноти, сприймають адвокатську діяльність як основний вид суспільно корисної праці та основне джерело доходу.

Наприклад, з 15 осіб складу КДКА Хмельницької області 8 адвокатами укладено договори про надання БПД, із 7 членів Ради адвокатів Хмельницької області – 2 залучені до надання БПД.

Тому частка впливу адвокатів, залучених до надання БПД, є більшою ніж може бути виміряна математично.

Також слід звернути увагу на окремі сфери надання правових послуг. Так, у сфері кримінального права, яка залишається основою імперативної адвокатської монополії,

частка здійснення захисту адвокатами, залученими до надання БПД, є більш значною.

На прикладі Хмельницької області можна сказати, що до надання БПД залучено не менше половини адвокатів, що активно практикують у кримінальному праві. Частка збільшується при зменшенні масштабу вибірки: в деяких районах Хмельницької області майже усі адвокати, що практикують у кримінальному праві, залучені до надання БПД. Натомість у м. Хмельницькому цей показник є нижчим. Цей факт визначає те, що в невеликих містах цілком типовою є ситуація, коли 100% адвокатів, що надають допомогу в кримінальних провадженнях, залучені до надання БПД, а отже, перебувають у сфері впливу цієї системи.

Держава представлена відповідними органами. У першу чергу – це КЦ, у структурі якого є РЦ та МЦ. Втім, правила надання БПД встановлюються законами, постановою КМУ, актами Мін'юсту тощо. Найбільш значущі положення сформовані на рівні Верховної Ради України (основні правила надання БПД); КМУ (постанова про оплату послуг); КЦ (правила відбору адвокатів, типові положення).

Роль органів адвокатського самоврядування у формуванні правил надання БПД вкрай незначна. Як позитивний приклад слід відмітити Стандарти якості надання безоплатної вторинної правової допомоги, створені за активної участі адвокатури.⁹ Однак наразі цей позитивний досвід було нівельовано у спосіб внесення до Стандартів змін без погодження з НААУ.¹⁰

⁸ Звіт про діяльність системи БПД в 2021 р. URL: <https://legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/zvitbpd-2021.pdf>

⁹ Про затвердження Стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у цивільному, адміністративному процесі та представництва у кримінальному процесі: Наказ Міністерства юстиції України від 21.12.2017 №4125/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1554-17>, Про затвердження стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі: Наказ Міністерства юстиції України від 25.02.2014 №386/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0337-14#Text>

¹⁰ Про внесення змін до Стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі: Наказ Міністерства юстиції України від 03.11.2022 №4903/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1372-22#n2>

Серед основних повноважень центральних державних органів є оплата послуг, яка здійснюється за правилами, визначеними в односторонньому порядку.

Через формування правил оплати та фактичного виділення фінансування здійснюється загальний вплив. Зокрема, шляхом регулювання коефіцієнтів і показників оплати створюється найбільш заохочувана модель надання правової допомоги.

На рівні РЦ та МЦ діють механізми впливу, пов'язані з оплатою – через строки та черговість подання актів до казначейства. Найбільш істотними повноваженнями РЦ та КЦ є право на свій розсуд укладати договори з адвокатами та повноваження щодо розподілу доручень. Саме ці механізми потужно використовуються для впливу на адвокатів.

Третьою стороною є отримувач БПД.

Кількість отримувачів БПД надмірна й об'єктивно потребує зменшення.

У системі відносин отримувач має найменший вплив. Важлива риса системи БПД в тому, що отримувач не може впливати на вибір адвоката. На противагу цьому в багатьох країнах отримувач допомоги отримує фінансування, яке вправі передати будь-якому адвокату.¹¹

Однак отримувач БПД не має ніяких обов'язків і не несе ніякої відповідальності. Він не зобов'язується до відшкодування витрат державі в майбутньому. Він не зв'язаний обов'язком оплачувати усі свої забаганки як при роботі з адвокатом за договором. Відповідно правова допомога не цінується отримувачем належною мірою. Він вважає адвоката своїм найманим службовцем, телефонує у вихідні дні, неробочий час, зненацька приходить в офіс без узгодження візиту, завантажує іншими питаннями тощо. Тобто система БПД формує в отримувача БПД споживницьке ставлення до адвоката, яке прогнозовано впливає на авторитет останнього та адвокатури в цілому.

Водночас слід відмітити, що існує різниця між поведінкою отримувачів БПД у кримінальних і цивільних справах. У переважній більшості в кримінальних справах отримувачі БПД поводять себе досить адекватно, з адвокатами складаються відносини нормальної співпраці. Винятки становлять тільки проблемні «професійні скаржники». Натомість у сфері цивільних (некримінальних) відносин ситуація дещо інакша. До системи БПД звертаються особи за своїм бажанням і ініціативою, на відміну від питань кримінальної юрисдикції, де особу притягують до відповідальності без її бажання. Особи, що звертаються за допомогою, вважають, що їм держава «повинна». Вони чітко усвідомлюють, що послуги адвоката нічого для них не коштують, а тому часто діють навіть без спрямованості на кінцевий результат (задовольняючись самим процесом). Клієнти дозволяють собі щоденні візити, дзвінки в неробочий час, розмови протягом годин про одне й те саме, нав'язують необґрунтоване бажання судитися, звертатися, скаржитися. Часто має місце зловживання з боку клієнтів, передумовою яких є неналежне впорядкування роботи адвоката в цих справах.

Основним повноваженням отримувача БПД є можливість оскарження дій адвоката. Важливо, що фактично адвокат БПД опиняється в подвійній системі оскарження: як адвокат – до КДКА і як учасник системи БПД – до органів системи КЦ. Ситуація зі скаргами складна. При цьому до КДКА звертається мінімальна кількість отримувачів БПД, натомість до КЦ – набагато більша. Існує нагальна необхідність захистити адвокатів від таких професійних скаржників та прийняття цього стану речей системою БПД із перейняттям на себе функцій арбітра, контролера, дисциплінарного органу.

Отже, загальний висновок з аналізу суб'єктного складу відносин з надання БПД полягає в тому, що значення адвокатів як унікальних суб'єктів надання БПД не відображено достатньою мірою в системі відносин з надання БПД.

¹¹ Українсько-німецький форум адвокатів: є чому повчитися. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/events/ukrayinskonimeckiy-forum-advokativ-echomu-povchitisya.html>

Адвокати штучно поставлені в уразливе становище відносно інших суб'єктів у системі БПД.

1.1. Об'єкт відносин з надання БПД

Для оцінки ролі БПД у правовій системі варто спробувати визначити частку БПД у загальній структурі правової допомоги. Будь-які оцінки будуть вельми умовними, але хоча б приблизне з'ясування надасть уявлення про роль цієї сфери, значення для правової сфери, для адвокатури тощо.

Порівняння БПД і видів адвокатської діяльності, визначених Законом України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність», вказує, що є сфери, не охоплені БПД. У першу чергу це правові послуги, що надаються юридичним особам, органам державної влади, органам місцевого самоврядування, державі. Крім того, це представництво інтересів фізичних і юридичних осіб, держави, органів державної влади, органів місцевого самоврядування в іноземних, міжнародних судових органах.

Усі інші види адвокатської діяльності тим чи іншим способом включені до сфери надання БПД.

Закон України «Про безоплатну правову допомогу» дає розмежування первинної та вторинної правової допомоги.

Безоплатна первинна правова допомога включає такі види правових послуг:

- 1) надання правової інформації;
- 2) надання консультацій і роз'яснень з правових питань;
- 3) складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру);
- 3¹⁾ надання консультацій, роз'яснень і підготовка проектів договорів користування земельними ділянками (оренда, суборенда, земельний сервітут, емфітевзис, суперфіцій) для сільського населення – власників земельних ділянок;
- 4) надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації.

Безоплатна вторинна правова допомога включає такі види правових послуг:

- 1) захист;
- 2) здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;
- 3) складення документів процесуального характеру.¹²

Значення такого поділу полягає в тому, що до первинної БПД належать нескладні види правової допомоги. Це неунікальні види адвокатської діяльності, їх можуть надавати будь-які особи з юридичною освітою, вони менш формалізовані. Для надання первинної правової допомоги статус адвоката не потрібен. Цей поділ провів розмежування між унікальними та неунікальними видами адвокатської діяльності, фактично між правовою та адвокатською діяльністю.

Надання первинної правової допомоги передано працівникам МЦ.

Зі свого боку із вторинної БПД Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги: забезпечує складення процесуальних документів за зверненням суб'єктів права на безоплатну вторинну правову допомогу; забезпечує здійснення представництва інтересів суб'єктів права на безоплатну вторинну правову допомогу в судах, інших органах державної влади, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами.

У звіті КЦ за 2021 рік вказано про 806 272 випадки надання БПД.

З них 627 281 – первинна правова допомога та 178 991 – вторинна правова допомога.

За структурою первинної допомоги:

- 403 835 (64%) надання правової інформації;
- 207 397 (33%) консультації та роз'яснення з правових питань;
- 31 725 (5%) допомога у складанні заяв / скарг та інших документів правового характеру (крім процесуальних);
- 952 (0,2%) надання допомоги в забезпеченні доступу до медіації.¹³

¹² Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2.06.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>

¹³ Звіт про діяльність системи БПД в 2021 р. URL: <https://legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/zvitbpd-2021.pdf>

Отже, первинна правова допомога в домінуючій своїй частині представлена консультаційною роботою.

Структура вторинної правової допомоги вміщує 178 991 випадок надання вторинної правової допомоги, з них:

- 133 046 (74%) – випадків надання вторинної правової допомоги адвокатами;
- 45 984 (26%) – випадки надання вторинної правової допомоги працівниками МЦ.¹⁴

Інформативними також є результати зіставлення статистики судів та статистики КЦ з виданих доручень.

Так, у 93 070 випадках надання БВПД регіональними центрами вона надана 100% адвокатами. З них 18 352 доручення на захист затриманих за підозрою у скоєнні кримінального правопорушення осіб та 49 175 доручень на захист за призначенням, 3 935 – доручень захисту при застосуванні примусових заходів медичного характеру, разом – 71 462 доручення. Зрозуміло, що інколи на одну справу видається два доручення.¹⁵ Однак інколи доручення видано, а справа до суду не надійшла.

За звітом судової влади до суду в 2021 році надійшло 116 043 кримінальних провадження.¹⁶

Шляхом досить приблизного порівняння можна скласти уяву про те, що у 61% справ кримінального провадження залучався адвокат з системи БПД.

Наведені цифри свідчать про те, що доля БПД у структурі правової допомоги значна, і вказує на контраст між відсотком адвокатів, залучених до БПД, та обсягом справ, у яких залучено адвоката з БПД. Незначна кількість адвокатів має великий обсяг практики, тобто цим адвокатам гарантується підвищений доступ до клієнтів.

Другим показником визначення обсягу БПД у структурі загальної правової допомоги є частка участі адвокатів.

Однією з тез Мін'юсту є твердження про те, що тільки 20% БПД надається адвокатами. Однак оцінку можна дати за різними критеріями: за кількістю справ; за кількістю суб'єктів; оплатою годин роботи.

У першу чергу слід звернути увагу на те, що не може бути зрівняна первинна правова допомога та вторинна правова допомога. Кількісний показник Мін'юсту штучно збільшений саме за рахунок первинної БПД.

Втім істотно, професійна та значуща робота здійснюється саме на рівні вторинної правової допомоги і на цьому рівні адвокати надають 74% правової допомоги.

Отже, твердження Мін'юсту про незначну долю участі адвокатів в наданні БПД є неправильними як за кількісними показниками, так і за сутністю діяльності.

Таким чином, майже усі види адвокатської діяльності включені до сфери надання БПД. Законом України «Про безоплатну правову допомогу» проведено розмежування між правовою діяльністю та адвокатською діяльністю. Первинна безоплатна правова допомога вилучена зі сфери діяльності адвокатів та покладена на працівників МЦ. Зважаючи на примітивний характер такої роботи, навряд чи варто сильно за це переживати. Залучення до надання працівниками МЦ вторинної правової допомоги є закономірним наслідком загального наступу на адвокатську монополію на представництво в судах. Зі свого боку адвокатура має бути критично налаштована до такого підходу та вимагати усунути саму можливість надання вторинної БПД працівником державного органу. Істотною, професійною та значущою є саме вторинна БПД і тут адвокати надають 74% правової допомоги, а у сфері кримінального судочинства – забезпечують 100% БПД. При цьому адвокати з БПД залучались у близько половини справ кримінального провадження, що свідчить про надвисокий рівень впливу системи БПД на сферу кримінального провадження.

¹⁴ Звіт про діяльність системи БПД в 2021 р. URL: <https://legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/zvitbpd-2021.pdf>

¹⁵ Звіт про діяльність системи БПД в 2021 р. URL: <https://legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/zvitbpd-2021.pdf>

¹⁶ Звіт місцевих загальних судів про розгляд судових справ. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/IV_kvartal_21

Зміст відносин з надання БПД

Система БПД спричинила значний вплив на розуміння поняття правової послуги.

У першу чергу йдеться про стандартизацію якості надання БПД. Розроблені і затверджені Стандарти якості, що стало неминучим закономірним наслідком розділення отримувача послуги та особи, яка її оплачує. Стандарти закладають великий позитив, адже створюють сферу відповідальності адвоката та не дають вийти за неї. Втім, можливо, існує необхідність в їх оновленні, уточненні, зокрема в кримінальному провадженні – у зв'язку з поширенням спеціального досудового розслідування, роботою в умовах карантину та повітряних тривог тощо. У цивільних справах з огляду на те, що адвокат є незахищеним від надмірних вимог отримувачів допомоги, варто обговорити перспективу запровадження хоча би частково погодинної оплати (наразі в оплаті доручень закладено погодинний принцип, але слід обмежити запит клієнтів на час адвокатів за межами цих оплачених державою годин). Також слід регламентувати заборону телефонувати коли завгодно, приходити в офіс у непогоджений час – встановити обов'язки самого отримувача допомоги.

При формуванні Стандартів та правил їх застосування слід виходити з того, що за державний кошт можна отримати лише базову, основну, найнеобхіднішу допомогу. Якість має бути забезпечена належна, але не найкраща; а комфорт, увага, зручність – ні. Це тільки за гроші.

Особливої уваги заслуговує питання залучення адвоката до окремої процесуальної дії у кримінальному провадженні. Це проблема системна, концептуальна. Вона має вирішуватись у контексті загальної парадигми розвитку засад участі адвоката у кримінальному процесі. Для адвокатів – як з БПД, так і не з БПД – залучення адвоката для окремих процесуальних дій у 80% шкідливе для досягнення завдань кримінального провадження і спричиняє дисбаланс на користь сторони обвинувачення. Тому в інтересах адвокатури є вжити усіх заходів зі зменшення обсягів залучення адвокатів для окремих процесуальних дій.

Неможна обійти проблему вартості послуг адвокатів для держави. Витрати на БПД очевидно є надмірними. Обсяги БПД мають бути істотно скорочені. Вторинна БПД має надаватися виключно адвокатами. Витрати на утримання системи КЦ, РЦ та МЦ мають скорочуватися. Вартість послуг слід пов'язати з рівнем оплати інших правників – суддів і прокурорів. Навіть у межах наявного фінансування слід розподілити видатки більш ефективно.

Для об'єктивності слід зазначити, що система БПД однозначно виконує низку позитивних завдань, до яких можуть належати:

- організація виконання соціального завдання щодо надання правової допомоги незахищеним верствам населення;
- оплата державою тих послуг адвокатів, що раніше надавалися безоплатно;
- виконання функції джерела отримання окремими адвокатами стабільного, хоч і незначного доходу.

Разом з тим наявна низка системних проблем.

Об'єктивною проблемою є надмірно широке надання БПД.

У будь-якій сучасній демократичній державі надання БПД є винятком, соціальною послугою, котра надається тільки за наявності обґрунтованої потреби в тому. Держави чітко усвідомлюють, що БПД є безоплатною тільки для її отримувача. Насправді послуги з БПД оплачуються платниками податків. І не тільки власне правова допомога, але й весь обсяг організаційної та адміністративної роботи щодо її надання. БПД фінансується за спільні гроші українців і тому вкрай важливо, щоб обсяги такої БПД були якомога меншими. Розвинуті європейські країни підходять до визначення обсягів надання БПД набагато більш зважено, хоча економічно мають більші можливості, ніж Україна. Тим більше в умовах війни витрачання коштів на надання БПД має стати ще більш обережним.

Окрім прямої шкоди бюджету, надмірне зростання обсягів БПД викривлює структуру надання юридичних послуг, впливає на нормальні відносини в правовій сфері.

Оплата послуг не їх отримувачем, а державою, додає третю сторону у відносини, які мають бути конфіденційними та довірчими, суто двосторонніми. Відповідно держава як особа, що фінансує БПД, встановлює правила її надання, контролює якість послуг, оцінює результат. Така ситуація неминуча, однак вона не повинна перетворюватись на загальне правило. В Україні ж обсяги надання БПД постійно тяжіють до розширення.

Надмірне розширення сфери застосування БПД призводить до формування розгалуженої системи органів її адміністрування. При цьому необхідні функції адміністрування, прийняття звітності, оплати послуг доповнюються похідними, другорядними та загалом не дуже потрібними – зв'язків з громадськістю, моніторингових, аналізу, підвищення кваліфікації тощо. Поступово система органів БПД розвинулась у розгалужену мережу державних установ, що потребують значного фінансування. Витрати на оплату послуг адвокатів є меншими, ніж витрати на утримання системи БПД.

Ще однією системною проблемою є те, що [система органів БПД постійно намагається втручатися у сферу незалежності адвокатури](#).

Як уже зазначалося, на жаль, так і не склалося жодної адекватної моделі співпраці КЦ та Мін'юсту з адвокатурою як з рівним партнером. На рівні залучення адвокатів також не можна говорити про паритетні договірні відносини з центрами. Система БПД мириться із залученням адвокатів до надання БВПД як з необхідним злом, оскільки наразі будь-які інші суб'єкти не можуть її надавати в частині дії адвокатської монополії. Втім прагнення Мін'юсту та КЦ замінити адвокатів у сфері БПД на штатних працівників є очевидним. Але допоки адвокати залучаються до надання БПД, система КЦ стабільно намагається запровадити субординаційну модель відносин з адвокатами. Її елементами є спроби втручання до адвокатської таємниці під виглядом контролю якості БПД, вплив на позицію адвоката у справах шляхом маніпулювання оплатою послуг, розгляд скарг на адвокатів тощо.

Останніми актуальними прикладами такого втручання є внесення змін в односторонньому порядку до Стандартів надання БПД без залучення адвокатури до обговорення цього питання та системне втручання органів БПД у позицію адвокатів у кримінальних провадженнях, у яких відсутній підозрюваний.

Відсутність реальної рівності у відносинах адвокатури та КЦ і Мін'юсту у сфері надання БПД є наступом на незалежність адвокатури. Кожен такий крок посягає на гарантії адвокатської діяльності; робить адвоката, залученого до надання БПД, залежним від держави; поглиблює різницю між БПД та правовою допомогою на підставі договору. Кількість і системність таких кроків повільно, але невпинно робить свою справу. Суспільство відчуває різницю між БПД та правовою допомогою на підставі договору. Недарма сформувався приказка «Безкоштовний адвокат гірше прокурора». Страждає і адвокат, і клієнт, і вся правова система.

Адвокатура налаштована на конструктивну співпрацю та готова брати участь в обговоренні спірних питань, погодженні позицій і виробленні оптимальних алгоритмів. При цьому від імені адвокатури можуть повноцінно виступати тільки НААУ та центральні органи адвокатського самоврядування, які можуть комплексно та репрезентативно представити інтереси усіх адвокатів, володіють повною інформацією та достатньою владою для реалізації спільних рішень у царині корпоративного регулювання адвокатської діяльності.

Центри БПД відчувають вплив корупційних ризиків, що проявляється в наданні необґрунтованих пільг і переваг при розподілі доручень у кримінальних справах. Та що найгірше, центри формують моделі співпраці з правоохоронними органами в контексті усунення від надання БПД «незручних» адвокатів та залучення «зручних». Центри реалізують і свою власну сферу корупційного розсуду, у довільний спосіб, обираючи адвокатів, з якими укладають договори про співпрацю, оголошуючи нескінченні конкурси для відбору адвокатів для надання БПД за умови відсутності потреби в поповненні реєстру. У такий спосіб створюється реальна загроза формування корпусу адвокатів, котрі з тих чи інших міркувань будуть повністю підконтрольними для системи.

Надмірні повноваження органів БПД, втручання ними у сферу незалежності адвокатури становить загрозу повноцінній реалізації основної функції адвокатури – захисту прав та інтересів людей, у першу чергу у відносинах з державою. А це множина кримінальних та адміністративних справ і не тільки. Від адвоката, залежного від держави і підконтрольного їй, неможна очікувати принципової позиції в правовому конфлікті з цією ж державою. Довіра до такого адвоката з боку суспільства стрімко падає. БПД перетворюється на фікцію, і формальне забезпечення БПД майже усім охочим обертається тим, що замість захисника людина ризикує отримати агента протилежної сторони. Тому усі наступні на незалежність адвокатури з боку системи БПД мають своїм наслідком знищення тієї мети, для якої ця система створювалася.

Забезпечення якісної та повноцінної БПД в Україні можливе, тільки якщо така допомога буде надаватися в умовах, максимально наближених до нормальних правил і алгоритмів роботи адвоката за угодою. Мінімальне втручання в механізми роботи адвоката з боку державних органів є запорукою того, що така БПД не буде відрізнятися від правової допомоги, оплаченої клієнтом.

Окремою фундаментальною проблемою є штучне блокування функціонування системи БПД згідно передбаченої моделі: з управлінням КЦ незалежним директором і з контролем за системою з боку Наглядової Ради КЦ.

Так, відповідно до п. 16 Положення про Координаційний центр з надання правової допомоги, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.06.2012 №504, Координаційний центр очолює директор, який призначається на посаду і звільняється з посади Міністром юстиції. З метою добору осіб, здатних професійно виконувати посадові обов'язки директора, на зайняття вакантної посади директора проводиться конкурс у порядку, визначеному Міністром.

Міністр юстиції призначає директора за рекомендаціями Наглядової ради щодо кандидатів, які отримали три найвищі конкурсні бали за результатами проведеного конкурсу та інформація стосовно яких передана їй комісією з відбору кандидатів на посаду директора Координаційного центру з надання правової допомоги. Такі рекомендації повинні містити обґрунтування щодо доцільності призначення на посаду директора Координаційного центру кожного з кандидатів, який успішно пройшов конкурс.¹⁷ Тобто КЦ має очолюватися директором, призначеним відповідно до спеціально передбаченої, прозорої, відкритої процедури. Така процедура призначення керівника системи БПД мала гарантувати, по-перше, управління системою висококваліфікованим спеціалістом, а по-друге, незалежною особою, яка, пройшовши конкурс, не перебуває у залежності від мінливого волевиявлення суб'єкта свого призначення. Натомість після штучного визнання конкурсу на посаду директора КЦ таким, що не відбувся, вже два роки систему очолює виконувач обов'язків директора, тобто особа, яка не пройшла необхідного відбору і перебуває у прямій залежності від волевиявлення щодо зайняття ним цієї посади.

У такий спосіб фактично нівельовано створені державою гарантії необхідного ступеня незалежності системи БПД від держави в особі Міністру.

Крім цього, фактично заблоковано діяльність Наглядової ради КЦ як органу, який мав, крім іншого, забезпечувати цю незалежність.

Так, відповідно до Положення про Наглядову раду Координаційного центру з надання правової допомоги, затвердженого наказом Міністру від 14.08.2018 №2551/5, Наглядова рада КЦ утворена Міністром з метою забезпечення ефективної реалізації державної політики у сфері надання безоплатної правової допомоги (далі – БПД), незалежності та прозорості управління системою надання БПД.¹⁸

¹⁷ Про утворення Координаційного центру з надання правової допомоги та ліквідацію Центру правової реформи і законопроектних робіт при Міністерстві юстиції: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.06.2012 р. №504. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504-2012-%D0%BF#Text>

¹⁸ Про затвердження Положення про Наглядову раду Координаційного центру з надання правової допомоги: Наказ Міністерства юстиції від 14.08.2019 р. №2551/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0932-19#Text>

Основними завданнями Наглядової ради є: 1) здійснення нагляду за діяльністю системи надання БПД; 2) сприяння діяльності Координаційного центру та його територіальних відділень щодо: реалізації перспективних завдань розвитку Координаційного центру та його територіальних відділень; забезпечення незалежності управління системою надання БПД; підвищення довіри громадськості до системи надання БПД.

Наглядова рада КЦ виконує такі функції:

- схвалення за поданням директора КЦ: пропозицій щодо стратегічних і пріоритетних напрямів розвитку системи надання безоплатної правової допомоги та удосконалення її структури; річних планів діяльності та звітів Координаційного центру;
- надання директору КЦ консультативної допомоги щодо стратегічних питань діяльності Координаційного центру та його територіальних відділень;
- ідентифікація та оцінювання ризиків (політичних, фінансових та інших), надання директору КЦ рекомендацій щодо шляхів запобігання виникненню ризиків або усунення їх та пропозицій щодо мінімізації можливих негативних наслідків;
- оцінювання діяльності директора КЦ шляхом заслуховування щорічного, зокрема фінансового звіту про функціонування системи надання безоплатної правової допомоги, та визнання за результатами такого оцінювання роботи директора Координаційного центру задовільною чи незадовільною;
- здійснення нагляду за діяльністю системи надання безоплатної правової допомоги.

Тобто Наглядова рада КЦ – це спеціально створений орган у системі БПД, який мав забезпечити незалежність та ефективність функціонування цієї системи.

За результатами конкурсу щодо обрання членів Наглядової ради КЦ наказом Міністерства юстиції України від 17.03.2020 №662/7 затверджено склад Наглядової ради Координаційного центру з надання правової допомоги.¹⁹

Відомо, що вказаний орган так і не було залучено до процедури конкурсу на посаду директора КЦ, а саму його роботу фактично заблоковано (склад Наглядової ради не оновлюється, засідання не проводяться тощо).

У такий спосіб систему БПД фактично позбавлено всіх передбачених для неї механізмів захисту від токсичного впливу держави, а також позбавлено будь-яких демократичних елементів взаємозв'язку із суспільством та контролю з боку останнього.

Зазначене значною мірою зумовлює залежність системи БПД від Мін'юсту, що зі свого боку визначає відповідні умови для деструктивного розвитку системи недемократичним шляхом і всупереч стандартам правової держави.

Найбільшою системною проблемою є укріплення стратегії розвитку системи БПД, як альтернативи елементам інституту адвокатури та НААУ.

Тезисно ця проблема має таке практичне відображення:

- прийняття рішень щодо адвокатів, про адвокатів і для адвокатів без адвокатури та НААУ;
- створення системи ієрархічного та субординаційного управління адвокатами державною установою в особі керівників КЦ, РЦ, МЦ;
- розширення повноважень КЦ та надання йому управлінських повноважень щодо адвокатів-медіаторів;
- адміністрування ресурсів для адвокатів за рахунок державних коштів та без доступу до них НААУ тощо.

Наведені системні проблеми функціонування системи БПД мають ілюстративний, а не вичерпний характер.

²⁰ Про затвердження складу Наглядової ради Координаційного центру з надання правової допомоги з надання правової допомоги: Наказ Міністерства юстиції України від 17.03.2020 р. №662/7. URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2020/03/18/20200318120654-28.pdf>

Існують і безпосередні ризики для адвокатури від діяльності системи БПД:

- створення загрози комерційним інтересам адвокатури, демпінг у вартості правових послуг;
- спотворення механізму встановлення ринкової вартості послуг, формування негласного рейтингу адвокатів на підставі завищених обсягів практики в адвокатів, які б на конкурентних засадах її не отримали;
- створення матеріально-організаційної бази забезпечення процесуального механізму сприяння реалізації функції обвинувачення на перешкоду функції захисту, що здійснюється адвокатам за договором (окрема процесуальна дія);
- формування потужного інтересу в адвокатів, спрямованого на отримання державного замовлення, тобто зацікавленість у державі як джерелі роботи і доходу;
- створення шкідливих зв'язків адвокатів із державними посадовими особами та за їх посередництва – з правоохоронними органами;
- формування прихованих механізмів впливу на адвокатів з боку державних структур, які потенційно можуть бути використані;
- розділення адвокатури, створення напруги між адвокатами.

Тому пріоритетом діяльності НААУ є захист інтересів адвокатури від ризиків, що створюються системою надання БПД, і розвиток системи БПД у руслі підвищення незалежності, професійності, комерційної успішності адвокатів.

Окреслена мета передбачає певні завдання, які в найбільш узагальненому вигляді можна визначити як зменшення обсягів надання БПД; посилення ролі адвокатури в системі відносин з надання БПД; запобігання надмірному державному впливу на адвокатуру через інститути БПД.

Подібні завдання можуть бути реалізовані в таких напрямках:

1. обмеження категорій і звуження кола отримувачів БПД;
2. підтримка монопольного становища адвокатури на ринку правових послуг: БПД має розділятися за рівнем: примітивна (первинна) – може надаватися працівниками МЦ, складна (вторинна) – тільки адвокатами.
3. поступове переформатування розуміння стандартів надання БПД: безоплатно має надаватися тільки мінімальний обсяг правової допомоги; адвокатура зацікавлена у всебічному впровадженні в суспільстві ідеї про те, що високоякісна правова допомога можлива тільки за умови її гідної оплати;
4. формування на практиці відповідних мінімальних стандартів БПД – через оцінку якості безоплатної правової допомоги, що надається адвокатами, в діяльності комісії і дисциплінарних органів адвокатури;
5. концентрація контролю за якістю БПД в органах адвокатури та його посилення для досягнення окреслених цілей;
6. корегування риторики – замість «БПД» має бути «допомога за кошти платників податків»;
7. висвітлення негативної практики витрат коштів платників податків на правову допомогу, яка не повинна надаватися державним коштом (засудженим, розподіли майна, спори за малозначимі об'єкти тощо);
8. впровадження негативного відношення до сутяжництва, формування на нормативному рівні та на практиці дієвої системи захисту адвокатів від «професійних скаргників» тощо.

У перспективі напрацювань слід прагнути до досягнення:

- погодження актів, що стосуються БПД тільки з НААУ; для цього з'ясувати, за допомогою яких інститутів КЦ обходить участь НААУ та заборонити їм брати участь в офіційних проектах, якими КЦ підмінює погодження з НААУ;
- забезпечення участі НААУ та/або органів адвокатського самоврядування в конкурсах на відбір адвокатів БПД з правом вирішального голосу;
- суворе дотримання положення про те, що відповідальність адвокатів, котрі надають БПД, можлива тільки в порядку звичайної дисциплінарної відповідальності.

Варто відмітити, що значну частину проблем можна вирішити шляхом проведення внутрішньої роботи з адвокатами: роз'ясненнями, підвищенням кваліфікації, розробленням рекомендацій тощо. Адже від поведінки адвокатів великою мірою залежить успішність спроб негативного впливу на адвокатуру. Зусилля НААУ мають бути направлені на формування в адвокатів нульової толерантності до спроб впливу держави на адвокатуру загалом та адвокатів зокрема.

РОЗДІЛ II. Окремі аспекти взаємодії Комітету з питань БПД при НААУ з Координаційним центром та Мін'юстом.

Питання функціонування системи БПД, віднесені Координаційним центром з надання правової допомоги до переліку питань, що підлягають обговоренню з НААУ

Єдиною формою комунікації НААУ в особі Комітету з Мін'юстом та КЦ за останні роки (щонайменше 3 останні роки) була робоча зустріч голови Комітету із заступницею міністра юстиції В. Коломієць, яка відбулася 05.10.2022 (ініційована головою Комітету) та робоча зустріч членів Комітету з представниками КЦ, яка відбулася 21.11.2022 (ініційована в. о. КЦ О. Барановим).

Незважаючи на те, що у процесі організації та проведення цих зустрічей представниками Мін'юсту та КЦ демонструвались адекватна відкритість і транспарентність, істотно на зміст правовідносин між адвокатурою і системою БПД це не вплинуло.

Водночас такі зустрічі й обмін інформацією під час них дають підстави стверджувати, що хоча б такий формат комунікації дозволяє сторонам презентувати одна одній позиції, які, як показала практика такої взаємодії, істотно відрізняються від тих, які сприймаються через офіційні документи, заяви тощо.

Крім того, в результаті означеного обміну інформацією вдалося з'ясувати межі можливого конструктивного спілкування, які досить чітко визначені КЦ і можуть бути оцінені через призму питань, які були запропоновані Комітету для обговорення.

Зокрема, предметно межі спілкування з Комітетом було обмежено останнім такими питаннями.

1. Надання безоплатної вторинної допомоги під час воєнного стану. Виклики, проблемні питання та їх рішення:

- надання БВПД затриманим особам: комендантська година, відсутність транспортного сполучення, повітряна тривога, обмеження відвідування місць несвободи, слідчих ізоляторів, ізоляторів тимчасового тримання; роль органів адвокатури щодо вирішення питань пересування адвокатів під час комендантської години у разі виконання доручення центрів з надання БВПД;
- відсутність зв'язку або виїзд за кордон клієнтів та/або адвокатів;
- мобілізація адвокатів, порядок інформування; клопотання процесуальній стороні про заміну; підстави припинення доручення центрів з надання БВПД;
- нові категорії справ/нові суб'єкти права на БВПД, відсутність досвіду та практичних кейсів, судової практики, нові законодавчі акти;
- запровадження стандарту щодо інформування адвокатами про вчинення дій/бездіяльності клієнтом під впливом фізичного чи психологічного примусу (наказ Міністерства юстиції від 03.11.2022 №4903/5).

2. Підвищення організаційної спроможності системи БПД:

- зміна процедури призначення адвокатів для захисту прав затриманих, підозрюваних, обвинувачених в рамках реалізації Проєкту по чергових частинах;
- розвиток системи БПД надалі.

11. У системі БПД відбуваються процеси об'єднання РЦ (має бути 6 РЦ), адмініструвати доручення буде лише один центр, адвокати мають подавати звіти в електронному вигляді. Мін'юст звернувся до партнерів для розроблення алгоритмів автоматизації розподілу доручень та електронної звітності адвокатів. Ці процеси адвокатури не стосуються і з адвокатами ці питання не обговорюються.

12. Фінансування системи здійснюється у спосіб щомісячних асигнувань (по 1/12 бюджету), але мали місце проблеми з фінансуванням (у тому числі через відсутність можливості відкриття асигнувань), тому виникла заборгованість перед адвокатами.

13. Збільшення оплати праці адвокатів можливе лише у випадку, якщо буде знайдено додаткове джерело для фінансування. Адвокати, які працюють в системі БПД, не повинні мати фінансової мотивації для співпраці з системою (мотивацію мають визначати інші чинники).

14. Значною проблемою є неналежне функціонування системи комісій з оцінки якості, повноти та своєчасності надання безоплатної правової допомоги. Такі комісії функціонують лише у Чернівецькій, Львівській, Тернопільській, Кіровоградській, Рівненській, Сумській, Закарпатській, Чернігівській, Миколаївській, Хмельницькій та Одеській областях. В інших областях комісії з якості не працюють (формально голова або секретар приймають до розгляду від РЦ та МЦ подання, однак засідання не проводяться, результати розгляду не повідомляються).

15. Адвокати самі бажають писати РЦ та МЦ доповідні записки, пояснення. Ця проблема пов'язана з недостатньою кваліфікацією

адвокатів та нерозуміння останніми вимог законодавства, Правил адвокатської етики та укладених контрактів.

16. КЦ, РЦ, та МЦ розглядають скарги на адвокатів і надають їм оцінку в інтересах самих адвокатів, щоб їх захистити.

17. Право центрів на отримання від адвокатів інформації про стан виконання доручення включає право на отримання будь-якої інформації про виконання доручення.

До позицій Мін'юсту та КЦ, оцінених Комітетом у результаті описаної взаємодії, як концептуально загрозливих і деструктивних, слід віднести такі.

1. Жодної політики взаємодії з НААУ не існує. Відсутність комунікації з питань БПД офіційно чи консолідовано пояснень немає. Єдиною формою взаємодії може бути ініціатива НААУ та відповідь на неї з боку представників системи. Тобто самостійно НААУ ніхто залучати не буде.

2. Система БПД активно комунікує з адвокатами, передає їм необхідний для системи обсяг інформації, адмініструє потрібні інтернет-ресурси для цього. Крім відповідних власних, відмінних від Єдиного реєстру адвокатів, реєстрів, створені телеграм-канали «Безоплатна правова допомога» та «Безоплатна правова допомога та Адвокатура», у межах яких відбувається спілкування з адвокатами. Проводяться зустрічі з окремими адвокатами, у межах яких реалізовується обмін інформацією. Таку комунікацію з адвокатами системи БПД позиціонує як спілкування з адвокатурою в цілому. Тобто установи БПД вибудовують модель власного управління адвокатурою, яка включає розгалужену систему форм та способів, ізольованих від НААУ та органів адвокатського самоврядування.

²³ Довідково: відповідно до Закону України «Про внесення змін до частини першої статті 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» щодо розширення переліку осіб, які мають право на безоплатну правову допомогу» стаття 14 була доповнена наступною категорією осіб: "8-2) особи, які не мають документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України, - на правові послуги, передбачені пунктами 2 і 3 частини другої статті 13 цього Закону, з питань встановлення в судовому порядку фактів, що мають юридичне значення, пов'язаних з оформленням та видачею таких документів"; "13-1) потерпілі від кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, катування або жорстокого поводження під час воєнних дій чи збройного конфлікту, - на правові послуги, передбачені пунктами 2 і 3 частини другої статті 13 цього Закону, у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом вчинення таких кримінальних правопорушень".

19.11.2022 року набрав чинності Закон України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей». Право на безоплатну вторинну правову допомогу мають громадяни держав, з якими Україна уклала відповідні міжнародні договори про правову допомогу, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також іноземці та особи без громадянства відповідно до міжнародних договорів, учасником яких є Україна, якщо такі договори зобов'язують держав-учасниць надавати певним категоріям осіб безоплатну правову допомогу.

3. Зміни системи БПД (реорганізація центрів, запровадження нових порядків тощо) адвокатури не стосуються і з адвокатами обговорюватись не будуть. Тобто умови, форми і правила надання адвокатами БПД позиціонуються як такі, що віднесені до абсолютної компетенції держави, перебувають у царині здійснення відповідних державницьких функцій, а тому співпраці з адвокатурою не потребують.

4. Засудження адвокатів, котрі беруть участь у кримінальних провадженнях за відсутності підозрюваного (обвинуваченого) на порушення Правил адвокатської етики.²⁴ Тобто для адвокатів створюють токсичні економічні та моральні умови надання БПД в таких випадках, їх фактично мотивують до відмови від надання правової допомоги.

5. Центри з надання БПД мають права розглядати скарги на адвокатів, відбирати пояснення в останніх, вимагати від них (пропонувати їм) викладення своїх позицій щодо виконання доручення у вигляді доповідних записок на ім'я керівника МЦ, РЦ. Тобто система БПД перейняла на себе функції керівництва, контролю, дисциплінарного нагляду тощо за адвокатами, як підлеглими.

6. Договірне право центрів БПД отримувати інформацію про стан виконання доручення адвокатом, включає фактично необмежений доступ КЦ, РЦ, МЦ до адвокатської таємниці. Тобто право на отримання інформації про те, чи виконується доручення і на якій воно стадії, тлумачиться як право необмеженого доступу до інформації про зміст виконання цього доручення.

7. Моніторинг якості надання БПД адвокатами є обов'язковим елементом системи БПД і прерогативою останньої. Тобто проблема перейняття на себе функцій, які належать за Законом до виключної компетенції органів адвокатури, заперечується.

8. Система БПД не ставить собі за мету забезпечити адвокатів роботою, гідною оплатою тощо. Механізми розподілу доручень, порядок і строки оплати робота адвокатів, механізм взаємодії з адвокатами та НААУ оцінюються позитивно. Жодні проблеми не визнаються і відповідно не будуть вирішуватися. Тобто система БПД не демонструє жодної готовності до діалогу та змін на підставі спільних напрацювань.

Очікування КЦ від НААУ

1. Ініціювання НААУ законодавчої належності адвокатів до категорії осіб, на яких не розповсюджуються вимоги щодо дотримання комендантських обмежень.

2. Розроблення методичних рекомендацій щодо дій адвоката у випадках мобілізації, виїзду за кордон, існування інших обставин, що унеможливають здійснення адвокатської діяльності взагалі або відносно конкретного клієнта.

3. Підвищення кваліфікації адвокатів у роботі з новими категоріями злочинів (допомога військовим злочинцям, допомога жертвам військових злочинів тощо).

4. Вжиття заходів для забезпечення функціонування комісій з оцінювання якості, повноти, своєчасності надання адвокатами безоплатної правової допомоги у всіх регіонах України.

Враховуючи наведене, слід зазначити, що окремі локальні та технічні питання, що ставляться як можливі для партнерського вирішення, дійсно можуть бути вирішені у такий спосіб (наприклад, щодо надання методичних рекомендацій адвокатам, підвищення їх кваліфікації, забезпечення роботи комісій з якості тощо).

Але основна частина проблемних питань знаходиться у царині концептуальної суперечності між засадами функціонування системи БПД та засадами функціонування інституту адвокатури в Україні (наприклад, у частині перебирання центрами БПД функцій дисциплінарних органів адвокатури та комісій з якості, втручання в адвокатську діяльність, порушення адвокатської таємниці, укріплення моделі субординаційного підпорядкування адвокатів центрам з БПД тощо).

Система БПД розвивається у напрямі узурпації впливу на адвокатуру та адвокатів, а адвокатура та НААУ розвиваються у напрямі посилення інституційної та професійної незалежності.

Тому доцільним є реалізувати виправдані очікування КЦ щодо реакції НААУ на виявлені проблеми, одночасно з вжиттям масштабних заходів реагування на реальні загрози для функціонування інституту адвокатури, які посилюються відповідним розвитком системи БПД.

²⁴ Правила адвокатської етики : затверджені звітно-виборним з'їздом адвокатів України 2017 року 09 червня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>

РОЗДІЛ III. УЗАГАЛЬНЕННЯ ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ БПД В УКРАЇНІ ТА ПРОПОЗИЦІЇ КОМІТЕТУ З ПИТАНЬ БПД ПРИ НААУ

Комітет зауважує, що проблеми функціонування системи БПД мають такий масштабний якісний і кількісний прояв, що їх вирішення можливе лише у спосіб вжиття чисельних заходів різного суб'єктного та змістовного визначення.

У зв'язку з наведеним подаємо перелік таких проблем у таблиці разом із визначеними способами їх вирішення.

№	Зміст проблеми	Значення для адвокатури	Спосіб вирішення	Перешкоди для вирішення
1	Назва КЦ не відповідає його призначенню	Назва «Координаційний центр з надання правової допомоги» визначає назву установи, яка забезпечує надання всіх видів правової допомоги, а не тільки безоплатної. Зазначене вже призвело до наділення КЦ повноваженнями щодо медіації й адвокатів-медіаторів, а також створює передумови для управління всіма процесами надання правової допомоги, замість адвокатури (органів адвокатського самоврядування та НААУ) державною установою	Внесення змін до постанови КМУ від 06.06.2012 №504	Супротив Мін'юсту
2	Управління КЦ особою, яка перебуває у залежності від Мін'юсту	Система БПД, яка співпрацює зі значною частиною адвокатів України та перебирає на себе управлінські функції щодо них, перебуває під керуванням особи, яка потенційно вимушена керуватись не інтересами системи і адвокатів, а потребами і вказівками Мін'юсту, які системно протилежні інтересам адвокатури	Добровільне проведення конкурсу на посаду директора КЦ або оскарження бездіяльності Мін'юсту до суду	Супротив Мін'юсту

3	Блокування функціонування Наглядової ради КЦ	Функціонування системи на демократичних засадах та з дотриманням інтересів інституційної міцності адвокатури мав забезпечувати орган, який фактично не функціонує	Добровільне оновлення складу Наглядової ради КЦ та забезпечення її участі у проведенні конкурсу на посаду керівника КЦ або оскарження бездіяльності Мін'юсту до суду	Супротив Мін'юсту
---	--	---	--	-------------------

4	<p>Реалізація політики усунення адвокатури та НААУ від участі в будь-яких елементах управління адвокатами в системі БПД:</p> <ul style="list-style-type: none"> • прийняття регуляторних та інших нормативних актів, що регулюють діяльність адвокатів без участі НААУ; • внесення змін до Стандартів надання БПД без участі адвокатури; • проведення конкурсів на залучення адвокатів до надання БПД без участі НААУ (органів адвокатського самоврядування); • реорганізація системи БПД, залучення до цього різного роду партнерів за умови ізоляції від цього процесу НААУ 	<p>Реалізація намірів ізоляції НААУ від участі у формуванні та реалізації державної політики щодо адвокатів має системні негативні наслідки:</p> <ul style="list-style-type: none"> • істотне зниження якості регулювання та управління відповідними суспільними відносинами; • послаблення інституту адвокатури та відповідно сфери правозахисту в Україні; • дискредитація України як правової держави перед іноземними та міжнародними партнерами тощо 	<p>Нормативне визначення конкретних сфер діяльності Мін'юсту і КЦ, до яких має бути залучена НААУ;</p> <ul style="list-style-type: none"> • оскарження нормативних актів, прийнятих з порушенням порядку залучення НААУ; • доповідь про стан взаємодії Мін'юсту, КЦ з НААУ перед КМУ, ВРУ, Президентом України, міжнародними організаціями тощо • оскарження нормативних актів, прийнятих з порушенням порядку залучення НААУ; • доповідь про стан взаємодії Мін'юсту, КЦ з НААУ перед КМУ, ВРУ, Президентом України, міжнародними організаціями тощо 	Супротив Мін'юсту
---	---	--	---	-------------------

№	Зміст проблеми	Значення для адвокатури	Спосіб вирішення	Перешкоди для вирішення
5	Системні та систематичні спроби системи БПД втрутитись у сферу незалежності адвокатури (перейняття функції оцінки якості правової допомоги; дисциплінарних органів; адміністрування сервісів для адвокатів тощо)	Аналіз функціонування системи БПД свідчить про системний розвиток до паралельного виконання значної частини функцій НААУ, при цьому, переважно на протилежних за змістом засадах. Зазначене ставить під ризик саме існування адвокатури, як незалежного від держави інституту	Доповідь про стан взаємодії Мін'юсту, КЦ з НААУ перед КМУ, ВРУ, Президентом України, міжнародними організаціями тощо. Вжиття заходів для встановлення осіб, винуватих у вчиненні дій проти незалежності адвокатури	Супротив Мін'юсту
6	Надмірне розширення системи БПД	Робота адвоката знецінюється, у функціонуванні інституту адвокатури виникає економічно необґрунтований дисбаланс, адвокати працюють у конкурентно нездорових умовах, зростає невиправданий вплив держави на адвокатуру	Законодавче істотне звуження кола суб'єктів права на БПД, а також зменшення категорій справ, у яких вона надається	Супротив Мін'юсту
7	Наявність значної кількості реальних і потенційних корупційних ризиків та їх реалізація в системі за відсутності Антикорупційної програми КЦ	Адвокати штучно поставлені в умови залежності та відчують свою незахищеність перед системою БПД	Прийняття Антикорупційної програми КЦ. Запровадження автоматизованого розподілу доручень. Створення механізму контролю адвокатури у цій сфері функціонування БПД	Супротив Мін'юсту
8	Наділення КЦ повноваженнями щодо адвокатів-медіаторів	Посилення впливу держави на ще одну групу адвокатів	Звернення до КМУ щодо перегляду прийнятого рішення та внесення відповідних змін до НПА	Супротив Мін'юсту

9	<p>Запровадження системи державницького управління адвокатами:</p> <ul style="list-style-type: none"> • складання адвокатами пояснювальних і доповідних записок; • обов'язок адвокатів доповідати, пояснювати, доводити свою позицію при виконанні доручення; • лінійний субординаційний менеджмент адвокатами без права останніх знати критерії укладення чи неукладення договорів з ними, реальних правил розподілу доручень тощо 	<p>Нівелювання всіх принципів адвокатської діяльності та засад функціонування інституту адвокатури; застосування до них моделі, що змінює суть адвокатури як недержавного незалежного інституту</p>	<p>Нормативна заборона застосування такої моделі управління адвокатами.</p> <p>Надання роз'яснень адвокатам щодо заходів реагування на державницькі підходи до співпраці з адвокатами</p>	<p>Супротив Мін'юсту</p>
10	<p>Відсутність реальної рівності сторін договору про надання адвокатом БПД</p>	<p>Кабальні умови договорів про надання БПД нівелюють необхідний рівень незалежності адвокатів, демотивують їх при наданні БПД, створюють токсичну залежність від КЦ, РЦ, МЦ</p>	<p>Затвердження нової форми типового договору про надання адвокатом БПД, погодженої НААУ</p>	<p>Супротив Мін'юсту</p>
11	<p>Низька оплата праці адвокатів, які надають БПД</p>	<p>Порушення конституційного права на оплату праці адвоката.</p> <p>Припинення авторитету адвокатури через знецінення адвокатських послуг.</p> <p>Демотивація адвокатів у наданні якісної правової допомоги.</p> <p>Створення прецедентної практики регулювання вартості адвокатських послуг не економічно природнім чи самоврядним шляхом, а імперативно-державницьким</p>	<p>Внесення доповнень до постанови Кабінету Міністрів України «Питання оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу» від 17.09.2014 № 465 згідно з Висновком Комітету</p>	<p>Супротив Мін'юсту</p>

12	Використання системи БПД для формування процесуального дисбалансу у кримінальних провадженнях на користь сторони обвинувачення	У спосіб відсіювання «незручних» адвокатів та усунення адвокатів, які працюють за договором про надання правової допомоги, сторона захисту, інколи невідновлювально послаблюється до бажаного для сторони обвинувачення рівня. Цим наноситься шкода системі правосуддя та адвокатури, яка у ній відіграє конституційну роль, адже останню виконати за таких умов неможливо	Нормативне удосконалення інституту залучення адвоката до окремої процесуальної дії. Посилення дисциплінарної відповідальності адвокатів, які надають БПД в умовах створення процесуального дисбалансу на користь сторони обвинувачення	Супротив Мін'юсту
13	Втручання в адвокатську таємницю (при розгляді МЦ, РЦ скарг на адвокатів; при моніторингу якості, при прийнятті звітів тощо)	Нівелювання основної гарантії адвокатської діяльності, токсичні зміни системи правозахисту в цілому	Скасування будь-яких форм моніторингу якості БПД системою БПД. Посилення відповідальності адвокатів за розголошення адвокатської таємниці	Супротив Мін'юсту
14	Прямий або опосередкований вплив на позицію адвоката у справі (через прямі поради та вказівки, моніторинг якості, систему оплати, розгляд скарг тощо)	Нівелювання принципів адвокатської діяльності, токсичні зміни системи правозахисту в цілому	Надання роз'яснень адвокатам щодо алгоритму реагування на спроби впливу на позицію у справі. Притягнення до відповідальності осіб, винуватих у впливі на позицію адвоката у справі	Супротив Мін'юсту

Крім наведеного, Комітет вважає за доцільне таке.

1. Вжити заходів для забезпечення належного функціонування комісій з оцінки якості, повноти та своєчасності надання БПД у всіх регіонах України.

2. Включити у структуру підвищення кваліфікації адвокатів, які співпрацюють із системою БПД, додаткових 2 балів з питань Правил адвокатської етики (спецкурс Вищої школи адвокатури для адвокатів, що надають БПД).

3. Доручити Вищій школі адвокатури розробити безоплатні та платні заходи підвищення для адвокатів, які надають БПД у новій категорії «військових» справ.

4. Розробити методичні рекомендації для адвокатів, які позбавлені можливості надавати правову допомогу згідно з укладеним договором або отриманим дорученням, щодо взаємодії з клієнтом, судом (іншими органами), МЦ, органами адвокатського самоврядування, іншими адвокатами тощо (алгоритм повідомлення про неможливість надання БПД зацікавлених суб'єктів, передання адвокатського провадження (дос'є) тощо).

Цей звіт пропонується до розгляду Радою адвокатів України із прийняттям рішень, потреба у яких випливає з його змісту.

До звіту додаються висновки комітету з окремих проблемних питань, висвітлених у звіті.

До формування висновків з питань предметної діяльності інших Комітетів НААУ рекомендується залучити:

- Комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності – щодо формування пропозицій із захисту адвокатів, які надають БПД, від системних порушень їхніх прав;
- Комітет з питань адвокатської етики – щодо розроблення методичних рекомендацій з дотримання Правил адвокатської етики при взаємодії адвокатів з системою БПД, а також при наданні допомоги підозрюваному, обвинуваченому, з яким неможливо погодити правову позицію й провести конфіденційне побачення;
- Комітет з питань антикорупційної політики та комплаєнсу – щодо оцінки корупційних ризиків у системі БПД та ефективності заходів з їх запобігання;
- Комітет законодавчих ініціатив з питань адвокатської діяльності – щодо розроблення проєктів нормативно-правових актів для вирішення проблем функціонування системи БПД;
- Комітет з кримінального права та процесу – щодо формування позиції про можливий алгоритм дій адвоката у випадку прийняття доручення у спеціальному досудовому розслідуванні і спеціальному судовому розгляді;
- Комітет з підвищення професійної кваліфікації – щодо розроблення тематики заходів підвищення кваліфікації адвокатів, які співпрацюють із системою БПД, а також надають правову допомогу у нових категоріях справ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Загальна декларація прав людини: Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
3. Звіт місцевих загальних судів про розгляд судових справ. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/V_kvartal_21
4. Звіт про діяльність системи БПД в 2021 р. URL: <https://legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/zvitbpd-2021.pdf>
5. Основні положення про роль адвокатів, прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835#Text
6. Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 8.07.2020 року №573. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573-2020-%D0%BF#Text>
7. Правила адвокатської етики: затверджені звітно-виборним з'їздом адвокатів України 2017 року 09 червня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>
8. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5.07.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5076-17>
9. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2.06.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>
10. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо деяких питань забезпечення надання послуг з медіації системою безоплатної правової допомоги: Постанова КМУ від 2 вересня 2022 р. №990. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990-2022-%D0%BF#Text>
11. Про внесення змін до Стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі: Наказ Міністерства юстиції України від 03.11.2022 №4903/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1372-22#n2>
12. Про затвердження Положення про Наглядову раду Координаційного центру з надання правової допомоги: Наказ Міністерства юстиції від 14.08.2019 р. №2551/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0932-19#Text>
13. Про затвердження складу Наглядової ради Координаційного центру з надання правової допомоги з надання правової допомоги: Наказ Міністерства юстиції України від 17.03.2020 р. №662/7. URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2020/03/18/20200318120654-28.pdf>
14. Про затвердження Стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у цивільному, адміністративному процесі та представництва у кримінальному процесі: Наказ Міністерства юстиції України від 21.12.2017 №4125/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1554-17>
15. Про затвердження стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі : Наказ Міністерства юстиції України від 25.02.2014 №386/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0337-14#Text>
16. Про утворення Координаційного центру з надання правової допомоги та ліквідацію Центру правової реформи і законопроектних робіт при Міністерстві юстиції: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.06.2012 р. №504. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504-2012-%D0%BF#Text>
17. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення доступу до безоплатної правничої допомоги №7473-д від 09.08.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40197>
18. Українсько-німецький форум адвокатів: є чому повчитися. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/events/ukrayinskonimeckiy-forum-advokativ-e-chomu-povchititsya.html>

НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ
АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

